

ВІДГУК
офіційного опонента доктора юридичних наук, доцента Дрозда
Олексія Юрійовича – на дисертацію
Сороки Лариси Володимирівни
«Адміністративно-правовий механізм реалізації космічної
доктрини України», подану на здобуття наукового ступеня доктора
юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і
процес; фінансове право; інформаційне право

Вивчення змісту дисертації, автореферату дисертації та наукових праць Сороки Лариси Володимирівни дає підстави зробити висновок про актуальність обраної теми, достатній ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень та висновків, що виносяться на захист, їх практичну значущість, а також про глибокий аналіз питань, пов'язаних із адміністративно-правовим забезпеченням механізму реалізації космічної доктрини України.

Обрана дисертантом тема для дослідження є дійсно актуальною, торкається широкого кола питань адміністративного права і спрямована на глибокий теоретико-прикладний аналіз адміністративно-правових засад розробки та впровадження національної космічної доктрини, зокрема на виявлення проблемних моментів в механізмі її реалізації, а також на визначення напрямів вирішення цих проблем з метою активізації розвитку космічної галузі в Україні.

Актуальність обраного напрямку дисертаційного дослідження підтверджується цілою низкою теоретичних і практичних аргументів. Як відомо, 29 лютого 1992 року Указом Президента України було створено Національне космічне агентство України (з 2011 р. - Державне космічне агентство України), що надало можливість нашій країні сформулювати власну державну політику у галузі дослідження та використання космосу. У квітні 1996 р. Національне космічне агентство України та Національна академія наук України створили Інститут космічних досліджень. Того ж року було створено Національний центр управління космічними апаратами та випробуваннями, який займається управлінням космічними апаратами, контролем космічного простору, одержанням та обробкою спеціальної та

наукової інформації. Космічне право України регулюється низкою як національних, так і міжнародних правових актів різної юридичної сили, що є свідченням того, що наша держава є повноцінною космічною державою на міжнародній арені. Однак, більшість із задекларованих правових норм уже тривалий час залишаються нереалізованими, як через банальний брак коштів, так і у зв'язку з низькою якістю публічного адміністрування космічною галуззю.

Подолання зазначених проблем, а також підвищення ефективності адміністративно-правового регулювання космічною галуззю вимагає належного теоретичного осмислення з метою розробки обґрунтованих пропозицій, спрямованих на системно-структурне оновлення національного космічного законодавства, приведення його у відповідність до нових економіко-правових реалій. Саме на вирішення цього завдання і спрямоване дане дисертаційне дослідження, що свідчить про його підвищену актуальність, науково-теоретичну і практичну цінність.

Крім того, сам автор, на мій погляд, досить вдало визначає актуальність теми дослідження, по-перше, вказівкою на численні прогалини в діяльності суб'єктів реалізації державної політики в космічній галузі; відсутність спеціальних наукових праць з дослідження зазначеної проблематики; недостатню теоретичну та практичну розробку питань, пов'язаних із визначення шляхів удосконалення законодавства в досліджуваній сфері; по-друге, обґрунтуванням причин такого стану речей, серед яких можна виділити стійку тенденцію на зменшення фінансування наукових досліджень у космічній галузі та нераціональний розподіл ресурсів; по-третє, формулюванням мети дослідження, яка полягає в тому, щоб на підставі фундаментального аналізу теоретичних концептуальних засад та адміністративно-правових інструментів виробити нову стратегію розвитку космічної діяльності – Космічну доктрину України, а також надати практичні пропозиції для адміністративно-правового забезпечення її реалізації.

Про актуальність обраного напрямку дисертаційного дослідження може свідчити також те, що він належить до числа пріоритетних у галузі удосконалення адміністративного права та процесу. Робота безпосередньо

спрямована на подальшу реалізацію положень Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020», затвердженої Указом Президента України від 12 січня 2015 року, Концепції реалізації державної політики у сфері космічної діяльності на період до 2032 року, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 30 березня 2011 року, Стратегії космічної діяльності України на період до 2022 року, затвердженої наказом Державного космічного агентства України від 21 травня 2015 року.

Таким чином, викладене вище свідчить, що обрана Сорокою Л.В. Жуковською Л.А. тема для дослідження і поставлена мета присвячені дійсно актуальній проблемі, вирішення якої допоможе знайти правильний підхід при дослідженні державно-правових інструментів для створення умов розвитку космічної діяльності в інтересах національної економіки, науки, оборони і безпеки, а також забезпечення подальшого ефективного використання національного ракетно-космічного потенціалу.

Наукова новизна отриманих дисертантом результатів визначається тим, що подана на розгляд дисертація є першою спробою комплексно, з використанням сучасних методів пізнання, з урахуванням новітніх досягнень науки адміністративного права дослідити теоретичні та практичні засади адміністративно-правового регулювання розробки та впровадження новітньої стратегії розвитку космічної діяльності в Україні. Вона також визначається сучасною постановкою проблеми, виявленням та дослідженням нових ідей та тенденцій розвитку відносин у сфері адміністративно-правового забезпечення реалізації національної космічної доктрини.

Аналіз рецензованої дисертації дозволяє стверджувати, що в результаті проведеного дослідження автор досягнув визначеної мети та дав відповіді на поставлені завдання. При цьому сформульовані висновки та пропозиції є достатньо аргументовані та оригінальні, відповідають вимогам сьогодення та можуть бути застосовані на практиці.

Зокрема, з позитивного боку слід відмітити той факт, що Сорокою Л.В. уперше було сформовано концепт «космічна доктрина», під яким вона розуміє низку самостійних категорій, які мають характерні риси, сукупно формують якісно нову юридичну конструкцію з такими елементами:

понятійно-категоріальне розуміння правової доктрини в дискурсі наукових знань та юридична природа космічної діяльності. На підставі цього концепту надана дефініція «космічної доктрини України» та з'ясовано, що космічна доктрина може функціонувати як на концептуальному, так і на операційному рівнях, застосовуватися на всіх етапах космічної діяльності (проектування, виробництво, запуск, розгортання супутників, операції зі знешкодження тощо), а також стосуватися суб'єктів різних форм приналежності (міжнародної, національної, приватної).

Цікавим також є проведений дисертантом науково-теоретичний аналіз наукових положень щодо практик адміністративно-правового забезпечення космічної діяльності в закордонних країнах, що передбачає адміністративні дії конкретної публічної адміністрації відносно регулювання здійснення космічної діяльності певною країною чи її представниками у вигляді різних правових засобів, походження та юридичної сили, де виявлено, що в більшості прогресивних країн ліцензування є необхідною мірою для регулювання та нагляду за комерційною космічною діяльністю приватного сектора.

Не можна не погодитись із думкою автора про необхідність оновлення моделі вітчизняної космічної діяльності шляхом прийняття основного стратегічного документа досягнення національних космічних інтересів і розбудови космічної галузі – Космічної доктрини України як складової частини національної стратегії розвитку країни.

Досить цікавою та такою, що відповідає вимогам сьогодення, є запропонована Сорокою Л.В. диференціація основних рівнів публічного впливу на сферу космічної діяльності, зокрема, виокремлення глобального, міжнародного та національного рівнів. При цьому дисертант не просто визначає ці рівні, а надає їм розгорнуту характеристику, наголошуючи, що на першому рівні взаємодія відбувається між усіма інституціями, що здійснюють комерційну космічну діяльність, а саме між міжнародними та національними представниками публічної адміністрації, приватними корпораціями (здійснює глобальний адміністратор); на другому рівні (міжнародному) – в площині інтернаціональних питань, зокрема при

запровадженні єдиного правового режиму, однакового для всіх (здійснює ООН та її структурні підрозділи); на третьому рівні (національному) – Україна в особі уповноважених нею представників публічної адміністрації в розгалуженому вигляді уточнює та розширює міжнародні стандарти такої діяльності шляхом створення чи зміни адміністративних норм у космічній галузі;

Також, цілком слушною видається пропозиція дисертанта з приводу того, що для врегулювання інформаційних правовідносин у сфері космічних технологій і штучного інтелекту необхідно прийняти спеціальний Закон України «Про державні гарантії в умовах цифрового розвитку України», в якому встановити, що виробництво штучного інтелекту та нейросистем має бути ліцензованою діяльністю, здійснюватися під контролем держави, а цифрові інститути не повинні обмежувати природні свободи людини.

Таким чином, з урахуванням зазначеного можна стверджувати, що новизна дисертації виявляється як у самому підході до досліджуваних проблем, так і у запропонованому розв'язанні конкретних питань. Робота є логічним продовженням ряду досліджень адміністративно-правового механізму регулювання суспільно-економічних відносин, але в той же час висвітлює раніше не досліджені питання, пропонує системний аналіз існуючих адміністративно-правових актів у сфері космічної діяльності, як національних так і міжнародних, вирішує актуальне наукове завдання, займаючи самостійне місце серед наукових робіт з адміністративного права.

Обґрунтованість наукових положень дисертації та достовірність одержаних результатів підтверджена теоретичною та методологічною базою дослідження, критичним аналізом та узагальненням праць вітчизняних та зарубіжних вчених, комплексним аналізом чинного законодавства, а також проектів нормативно-правових актів, у яких окреслюються адміністративно-правові засади вироблення та реалізації національної космічної доктрини.

У першу чергу, з позитивного боку слід відмітити надзвичайно чітко та правильно визначення автором роботи об'єкта та предмета дослідження, що, на жаль, сьогодні не часто зустрічається в наукових роботах такого рівня. У

свою чергу, правильне розуміння об'єкта та предмета дослідження дозволило автору зробити свою наукову ідею цілісною, обґрунтованою та донести до наукової громадськості власні ідеї та пропозиції, а також уникнути формалізму і зробити дисертацію реальним внеском в науку адміністративного права.

Основні наукові положення, висновки і рекомендації, викладені у дисертації, є теоретично обґрунтованими, що забезпечується використанням раціональної сукупності сучасних наукових та спеціальних методів наукового пізнання, застосування яких дозволило всебічно проаналізувати об'єкт дослідження, а саме: абстрагування, аналогія, аналіз, узагальнення, діалектико-матеріалістичний метод пізнання об'єктивної дійсності, логіко-семантичний метод, метод пізнання, історичний метод, методи емпіричного дослідження, компаративістський метод, метод моделювання, програмно-цільові методи й методи структуризації. Усі ці методи автор застосовував у взаємозв'язку та взаємодії, відповідно до поставленої мети та завдань, об'єкта та предмета дослідження.

З позитивного боку слід відмітити той факт, що дисертаційна робота Сороки Л.В. містить глибокий аналіз значного масиву вітчизняної та зарубіжної нормативної та публіцистичної літератури. Зокрема, були опрацьовані наукові роботи цілої низки відомих адміністративістів, серед яких В. Авер'янов, С. Алфьоров, О. Беспалова, Ю. Битяк, Ю. Гаруст, О. Дрозд, О. Дубенко, В. Заросило, В. Колпаков, В. Курило, Б. Логвиненко, М. Лошицький, А. Манжула, Р. Миронюк, Т. Мінка, В. Мушенко, В. Савіщенко, А. Собакар, О. Юнін, Д. Беззубов, В. Галуцько, С. Діденко, Д. Журавльов, О. Зима, І. Костенко, О. Світличний, К. Джонсон, З. Купер, Д. Луптон, Б. Позен, Т. Робертс, Г. Тодд, Р. Фетрелл, В. Афанас'єв, О. Багров, Ю. Батурін, В. Вернадський, С. Кричевський, С. Ударцев, О. Урсул, Т. Урсул, К. Ціалковський та інші (загалом – 495 найменувань на 55 сторінках). Як видно з аналізу цього переліку, під час дослідження автор спирався не лише на праці вчених у галузі адміністративного права та процесу, але також враховував досягнення та напрацювання фахівців з теорії держави і права, конституційного права, філософії, теорії управління,

менеджменту, психології та інших галузевих юридичних наук. Більше того, в дисертації вивчена та проаналізована періодична література, присвячена даній проблематиці, що свідчить про спробу синтезувати поряд з загальноприйнятими поняттями новітні підходи до удосконалення державної політики в космічній галузі.

Таким чином, є всі підстави стверджувати, що наукові положення та висновки дисертаційної роботи Сороки Л.В. належним чином обґрунтовані і аргументовані, ґрунтуються на використанні широкого спектру загальнонаукових і спеціальних методів дослідження, а також на опрацюванні й критичному аналізі значного масиву праць вітчизняних та зарубіжних вчених, нормативно-правової бази, статистичної інформації та аналітичного матеріалу. Здобувач вміло полемізує щодо дискусійних питань, а також докладно аргументує власну точку зору на ті чи інші дискусійні питання, що суттєво підвищує рівень обґрунтованості й достовірності одержаних результатів.

Практична значущість отриманих результатів підтверджується відповідними актами впровадження та полягає в тому, що сформульовані в дисертації теоретичні положення, висновки та пропозиції використовуються: в науково-дослідній сфері – для подальшого вдосконалення теоретичних положень адміністративно-правового механізму реалізації Космічної доктрини України (акт впровадження у науково-дослідну діяльність Науково-дослідного інституту публічного права від 03.03.2020 р.); в законотворчій діяльності – для вдосконалення чинного законодавства у сфері космічної діяльності. У результаті проведеного дослідження сформульовано низку пропозицій щодо внесення змін і доповнень до чинного законодавства України, зокрема розроблений стратегічний документ – Космічна доктрина України (довідка Науково-дослідного інституту публічного права від 03.03.2020 р.); в правозастосовній діяльності – для вдосконалення комерційної космічної діяльності у приватному секторі; в навчальному процесі – при підготовки навчальних матеріалів з дисциплін: «Актуальні питання теорії адміністративного права», «Методологія та організація наукових досліджень з основами інтелектуальної власності», «Філософія

науки та інновацій», а також при підготовці відповідних навчальних посібників, конспектів лекцій (акт впровадження у навчальний процес Науково-дослідного інституту публічного права від 03.03.2020 р.).

Наукові положень, висновки та рекомендацій дисертації достатньо повно викладені в авторефераті та опублікованих працях. Автореферат дисертації відповідає її змісту та повністю відображає основні положення і результати дослідження. Дисертацію та автореферат оформлено відповідно до встановлених ВАК України вимог.

Наукові положення, висновки та рекомендації, сформульовані в дисертаційному дослідженні, досить повно викладено в одноосібній монографії, а також у двадцять одній статті (чотири з яких опубліковані в наукових виданнях інших держав), сімох тезах доповідей на міжнародних, всеукраїнських науково-практичних конференціях, семінарах, круглих столах та трьох статтях, які додатково відображають результати дисертації. Зміст зазначених публікацій, викладений у наукових фахових виданнях та оприлюднений на міжнародних науково-практичних конференціях, відповідає тексту дисертації.

Оформлення дисертації та автореферату дисертації Сороки Л.В. відповідає тим вимогам, які висуваються до такого роду робіт. Зокрема, слід відмітити, що структурно дослідження побудовано логічно, розділи і підрозділи взаємопов'язані між собою. Дисертаційна робота завершується розгорнутими, науково та практично цінними висновками, які впливають зі змісту роботи. Вибрана структура дисертації дозволила автору послідовно проаналізувати широкий спектр питань які розкривають адміністративно-правовий механізм реалізації космічної доктрини в Україні, а також системно розкрити власне бачення проблематики дослідження, переходячи від аналізу існуючих проблемних моментів до обґрунтування власних підходів та висновків.

Дисертація складається зі вступу, чотирьох розділів, що містять п'ятнадцять підрозділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертації становить 484 сторінки, з яких основного тексту – 392 сторінки. При розбитті розділів основного тексту на підрозділи автором

дотримані правила пропорційності, непересіченості, взаємовиключення і неперервності. Автор послідовно виклав матеріал, в основному правильно співвідносячи загальні та конкретні питання, сформулював необхідні наукові дефініції. У свою чергу, вдала структурна побудова дисертації доводить науково вивіреним та аргументованим підхід до вирішення визначених завдань і досягнення мети дослідження.

Мета і завдання, визначені автором у вступі, відповідають змісту дослідження та загальним висновкам, а всі висновки та рекомендації, зроблені автором, об'єднані провідною ідеєю – підвищення ефективності адміністративно-правового механізму реалізації космічної доктрини в Україні. Обґрунтованість положень, висновків та рекомендацій дослідження забезпечується посиланнями дисертанта на авторитетні джерела, відомі наукові дослідження, праці провідних науковців, широким застосуванням джерельної бази.

В цілому дисертаційне дослідження виконане на належному рівні.

Разом з тим, аналіз дисертації та автореферату дисертації дає підстави звернути увагу на деякі **дискусійні положення і у зв'язку з цим зробити певні зауваження та висловити наступні рекомендації:**

По-перше, у вступі, в анотації та по тексту дисертації автор неодноразово наголошує на тому, що в результаті проведеного дослідження нею було визначено особливості адміністративно-правового механізму реалізації космічної доктрини України. Водночас, у положеннях наукової новизни, а також у висновках до розділів та в загальних висновках відсутня згадка про такі особливості. Оскільки з'ясування характерних рис та специфічних особливостей механізму реалізації космічної доктрини в Україні є чи не основною передумовою визначення основних напрямів підвищення ефективності реалізації державної політики в космічній галузі, даному питанню необхідно було приділити більше уваги.

По-друге, аналізуючи генезу концептуальних напрямів розуміння космічної доктрини у філософському й правовому дискурсах (підрозділ 1.1), дисертант цілком справедливо акцентує увагу на тому, що зміна парадигми ставлення людства до можливостей освоєння космічного простору є

основним фактором становлення космічної доктрини. Водночас, з негативного боку слід відмітити той факт, що інші, не менш важливі фактори становлення космічної доктрини чомусь залишилися поза увагою дисертанта.

По-третє, певні зауваження викликає структурна побудова і зміст другого розділу дисертації, у якому розкриваються адміністративно-правові засади формування космічної доктрини України. Зокрема таким, що потребує додаткового обґрунтування є підхід дисертанта щодо аналізу системи державних гарантій забезпечення розвитку космічної діяльності в Україні в рамках окремого підрозділу 2.3, тоді як інші шляхи владно-організаційної діяльності публічної адміністрації у сфері космічної діяльності окремо аналізуються у підрозділі 2.2.

По-четверте, аналізуючи сучасний стан і перспективи розвитку космічної діяльності в умовах її комерціалізації (підрозділ 4.1), дисертант цілком слушно наголошує, що створення глобального адміністратора, який би опікувався комерційною космічною діяльністю, допоможе вирішити багато існуючих проблем у досліджуваній сфері. Логічно було б далі по тексту більше уваги присвятити характеристиці адміністративно-правового статусу зазначеного суб'єкта, зокрема, визначити його права, обов'язки та сферу компетенції.

По-п'яте, не можна погодитись із висновком автора про те, що в Україні відсутні національні космічні інтереси. Як відомо, національне законодавство містить цілу низку чинних на сьогодні стратегічних документів у сфері космічної діяльності, які були прийняті на основі і з урахуванням зазначених інтересів.

Втім, вищезазначені зауваження не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації, яка носить самостійний і творчий характер, має наукову і практичну цінність. Наявність дискусійних питань, насамперед, характеризує складність досліджуваної теми та наявність власного погляду автора на шляхи вирішення проблемних питань.

Отже, структура поданої на розгляд дисертації, обсяг досліджуваних в ній питань, дають підстави стверджувати про її логічну завершеність, як з точки зору досягнення мети роботи, так і розв'язання тих завдань, які

обумовлені нею. Дослідження здійснено з використанням багатьох спеціальних наукових джерел та має достатню науково-практичну спрямованість.

Основні наукові положення, висновки та рекомендації, сформульовані у дисертаційній роботі, відзначаються новизною, достовірністю, достатньою повнотою їх викладення. Структура та зміст дисертації відповідають її назві.

Зміст автореферату, монографії, статей дисертанта, опублікованих у фахових наукових виданнях і тез доповідей на конференціях відображають основні положення дисертаційного дослідження. Аналіз змісту роботи свідчить про самостійну, завершену, аргументовану, комплексну роботу і дозволяє констатувати високий науково-теоретичний та прикладний рівень дослідження.

Дисертаційне дослідження виконано Сорокою Л.В. самостійно, з використанням останніх досягнень науки адміністративного права. Усі сформульовані в ньому положення й висновки обґрунтовано на основі особистих досліджень автора, таким чином наукова і практична цінність дисертації є повністю обґрунтованою та доведеною. Дисертаційна робота виконана вперше і поглиблює існуючі знання юридичної науки, а саме є суттєвим внеском до теорії адміністративного права і процесу, фінансового та інформаційного права. Дисертація є завершеною, самостійно підготовленою, кваліфікаційною, науковою працею, в якій отримані нові науково обґрунтовані та практично цінні результати, що вирішують важливе наукове завдання.

На підставі викладеного можна робити висновок, що дисертація Сороки Л.В. на тему «Адміністративно-правовий механізм реалізації космічної доктрини України» є самостійною завершеною науковою працею, в якій отримано ряд нових науково обґрунтованих результатів, що в сукупності вирішують важливе наукове завдання і мають значення для подальшого розвитку науки адміністративного права.

Дисертація повністю відповідає вимогам п. 11 «Порядку присудження наукових ступенів та присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від

24 липня 2013 року № 567, а її автор – Сорока Лариса Володимирівна на підставі прилюдного захисту заслуговує на присудження наукового ступеня доктора юридичних наук зі спеціальності 12.00.07 – адміністративне право і процес, фінансове право, інформаційне право.

Офіційний опонент –
начальник відділу докторантури та ад'юнктури
Національної академії внутрішніх справ
доктор юридичних наук, доцент



Олексій ДРОЗД